

71 (08/2023)

MEMORIA

PAMIĘĆ • HISTORIA • EDUKACJA

„JAK MOŻNA MYLIĆ SIĘ O STO TYSIĘCY ISTNIEŃ”. 80. ROCZNICA BUNTU W OBOZIE ZAGŁADY TREBLINKA II

79. ROCZNICA
LIKWIDACJI
OBOZU ROMÓW
W AUSCHWITZ

POZNANIE

DZIEJÓW
LOKALNYCH
SPOŁECZNOŚCI
ŻYDOWSKICH
OŚWIĘCIMIA

"NACJONALIZM,
ANTYSEMITYZM I

HOLOCAUST"
DLA
NAUCZYCIELI
AUSTRIACKICH
SZKÓŁ

PROGRAM NA
JESIEŃ 2023

W MÉMORIAL DE
LA SHOAH

SPIS TREŚCI

„JAK MOŻNA MYLIĆ SIĘ O STO TYSIĘCY ISTNIEŃ”.
80. ROCZNICA BUNTU W OBOZIE ZAGŁADY
TREBLINKA II

79. ROCZNICA LIKWIDACJI OBOZU ROMÓW
W AUSCHWITZ

POZNANIE DZIEJÓW LOKALNYCH SPOŁECZNOŚCI
ŻYDOWSKICH TO DOBRY PUNKT WYJŚCIA DO
POZNANIA HISTORII ZAGŁADY

"NACJONALIZM, ANTYSEMITYZM I HOLOCAUST
" DLA NAUCZYCIELI AUSTRIACKICH SZKÓŁ

PROGRAM NA JESIEŃ 2023
W MÉMORIAL DE LA SHOAH

Zachęcam wszystkich do współpracy z nami. Prosimy o informacje i sygnały o wydarzeniach, projektach, publikacjach, wystawach, konferencjach czy badaniach, o których powinni dowiedzieć się nasi czytelnicy.

Nasz e-mail: memoria@auschwitz.org

Będziemy wdzięczni za promowanie miesięcznika w mediach społecznościowych.

Paweł Sawicki, Redaktor Naczelny

Wszystkie wydania: memoria.auschwitz.org

„JAK MOŻNA MYLIĆ SIĘ O STO TYSIĘCY ISTNIEŃ”.

80. ROCZNICA BUNTU W OBOZIE ZAGŁADY TREBLINKA II

2 sierpnia 2023 roku odbyły się uroczystości upamiętniające ofiary obozu zagłady Treblinka II w 80. rocznicę buntu więźniów tego obozu. Wśród gości byli m.in. Ada „Krysią” Willenberg, Ocalała z Zagłady, żona Samuela Willenberga, uczestnika buntu w Treblince, ambasador Izraela Yacov Livne, Dani Dayan, dyrektor Instytutu Yad Vashem w Jerozolimie, a także Ocalali z Zagłady, Sprawiedliwi wśród Narodów Świata i przedstawiciele najwyższych władz państwowych i samorządowych, korpusu dyplomatycznego, instytucji kultury, duchowieństwa i organizacji żydowskich z Polski i z zagranicy.

Obchody 80. rocznicy buntu w obozie zagłady Treblinka II zgromadziły kilkaset osób. Dziękujemy wszystkim, którzy byli z nami – zarówno w samym Muzeum Treblinka, jak i oglądającym relację z wydarzenia. Dziękujemy partnerom wydarzenia, Muzeum Treblinka. Niemiecki nazistowski obóz zagłady i obóz pracy (1941-1944) i World Jewish Congress i Prezydentowi RP Andrzejowi Dudzie za objęcie wydarzenia honorowym patronatem.

Jeszcze przed rozpoczęciem oficjalnych uroczystości wicedyrektor ŻIH Dariusz Lipowski wraz z delegacją Muzeum Treblinka. Niemiecki nazistowski obóz zagłady i obóz pracy (1941-1944) złożyli wieńce na miejsce straceń obok karnego obozu pracy Treblinka II.

Główna uroczystość rozpoczęła się od obejrzenia wystawy rzeźb Samuela Willenberga, przedstawiających sceny z obozu zagłady. Następnie zebrani przeszli pod Pomnik Ofiar Obozu Zagłady w Treblince.

– Była to heroiczna walka straceńców o godność człowieka. O godność człowieka, który już został odarty ze wszystkiego, z całego swojego majątku, ze zdrowia. Byli

niedożywieni, głodni i wycieńczeni, a jednak zdobyli się na heroiczną walkę. Przemawia do nas groza tego miejsca. Historycy nie są pewni, czy tutaj zginęło 800 tysięcy ludzi, czy 900 tysięcy. I ja zadaję sobie pytanie: jak można mylić się o sto tysięcy istnień ludzkich? 100 tysięcy istnień ludzkich to są takie miasta jak Płock czy Elbląg. Czy można się mylić o całe miasto? To nie jest oczywiście zarzut do historyków, tylko fakt, że nie znamy imion i nazwisk tych osób. Oni zostali zgładzeni razem z pamięcią o nich samych. Nazywamy to podwójną zbrodnią – mówiła dyrektor ŻIH Monika Krawczyk.

– Dziękuję wszystkim, którzy się tutaj stawili. Wiadomo, że to nie jest wielka przyjemność być w tym miejscu, przeżywać częściowo to, co przeżyli ci, co tu byli. Mój mąż wspominał, że przeklinał każdą chwilę, że jeszcze jest przy życiu, bo lepiej było zginąć w obozach. Jestem wdzięczna tym wszystkim, którzy pamiętają i którzy się starają, żeby pamięć o tych, którzy tu zginęli, nie została zapomniana – powiedziała Ada Willenberg.

– Łączę się w pełnej bólu zadumie z Państwem, przybyłymi na obchody 80. rocznicy powstania w niemieckim obozie zagłady w Treblince. Pochylam dzisiaj głowę w hołdzie dla Żydów – naszych bliźnich

80. rocznica buntu w obozie zagłady Treblinka II, fot. Andrzej Stawiński

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego Piotr Gliński w liście odczytanym przez dr. Piotra Szpanowskiego, dyrektora Departamentu Dziedzictwa Kulturowego w MKiDN.

– Ileż trzeba było mieć odwagi i determinacji, aby przeciwstawić się uzbrojonym Niemcom, samemu będąc praktycznie bezbronnym. Ileż trzeba było mieć w sobie pragnienia życia i wolności, aby zdecydować się na tak straceńczy krok – mówił Karol Polejowski, zastępca prezesa Instytutu Pamięi Narodowej.

– Możemy i powinniśmy postrzegać złożone fakty i pytania dotyczące naszej przeszłości i terażniejszości jako możliwości, które ostatecznie wzmacniają nas jako jednostki, społeczności i narody. Jak najdokładniej opisać to, co się tutaj wydarzyło? Jak uniknąć zatarcia żydowskiej centralności pamięci o Zagładzie? Jak zaangażować młodych ludzi w temat dziedzictwa Treblinki, Zagłady i II wojny światowej bez uszczerbku dla dokładności i ich złożoności? Tylko szczere odpowiedzi sprawią, że przez kolejne 80 lat pamięć o Treblince – pamięć w Treblince – będzie trwała i nadal będzie inspirować i czynić nas lepszymi ludźmi – mówił Dani Dayan, dyrektor Instytutu Yad Vashem w Jerozolimie.

– Trudno jest mówić, ale mówić trzeba. Treblinka została stworzona przez nazistowskie Niemcy jako rodzaj czarnej dziury. Obóz zagłady, w którym wszyscy Żydzi mieli zginąć i zostać zapomniani. Ale dzisiaj stoimy tutaj, wspominamy powstanie w Treblince, wspominamy bohaterów, którzy walczyli ze złem absolutnym. Walczyli gołymi rękami o wolność i życie – mówił ambasador Państwa Izrael Yacov Livne.

– Niełatwo jest mówić tutaj jako przedstawicielowi Niemiec, a nawet dzisiaj trudno znaleźć odpowiednie słowa, aby opisać potworną zbrodnię, jakiej dopuścili się nasi przodkowie tu, w Polsce. Dziś w 80. rocznicę powstania w obozie zagłady w Treblince pochylam głowę w głębokim żalu i pokorze za wszystkie ofiary – rozpoczął swoją przemowę minister pełnomocny w Ambasadzie Republiki Federalnej Niemiec Robert Rhode.

– Wśród trzydziestu instytucji kultury, dla których organizatorem jest samorząd województwa mazowieckiego, ta jest instytucją szczególną. Jest miejscem zagłady bardzo wielu mazowszan,

79. ROCZNICA LIKWIDACJI OBOZU ROMÓW W AUSCHWITZ

„Obóz rodzinny dla Cyganów”, tzw. Zigeunerfamilienlager, znajdujący się w obozie Auschwitz II-Birkenau, został zlikwidowany przez Niemców w nocy z 2 na 3 sierpnia 1944 r. Wtedy to zamordowano w komorach gazowych około 4,3 tysiąca dzieci, kobiet i mężczyzn - ostatnich romskich więźniów obozu. 2 sierpnia obchodzony jest jako Dzień Pamięci o Zagładzie Sinti i Romów.

Przy pomniku upamiętniającym zagładę Romów i Sinti, na terenie byłego niemieckiego nazistowskiego obozu koncentracyjnego i zagłady Auschwitz II-Birkenau, spotkało się kilkaset osób - przedstawiciele władz państwowych, organizacji międzynarodowych, ambasadorowie i dyplomaci, politycy, przedstawiciele władz lokalnych, instytucji i muzeów, które następnie oddały hołd Ofiarom i złożyły wieńce.

Jestem bardzo poruszona i wzruszona, że dziś - z okazji Europejskiego Dnia Pamięci o Holokauście Sinti i Romów - mogę przemawiać do Państwa jako przedstawicielka naszych ocalałych – mówiła podczas obchodów Gerda Pohl.

Mówiąc o historii swojej rodziny wspominała: – Mój zmarły mąż Horst Pohl walczył o życie tutaj, w Auschwitz. Dlatego jest dla mnie szczególnie ważne, aby pamiętać o Holokauście na Sinti i Romach właśnie w tym miejscu – podkreślała. W swoim wystąpieniu nawiązywała do problemu dyskryminacji i wykluczeń: – Musimy jednak uważać, by nie zaczęły się one ponownie. [...] Dlatego proszę was z całego serca, walczyć z rasizmem, gdziekolwiek go napotkacie. Przede wszystkim chciałabym zaapelować do młodych ludzi: To w waszych rękach leży przyszłość Niemiec, Europy i całego świata – mówiła.

Nawiązując do historii, Roman Kwiatkowski, Prezes Stowarzyszenia Romów w Polsce

mówił: – Zbrodnicza ideologia nazizmu w ten sposób chciała wymazać z mapy Europy naród, który w jej historii istniał od prawie 700 lat. Ale Romowie i Sinti przetrwali Zagładę, tak jak przetrwali każdy okres prześladowań i wykluczeń. [...] Przetrali także po to, by teraz dać świadectwo prawdy o czasach pogardy i ich skutkach. Cieszy nas, że każdego roku coraz więcej młodzieży jest tu z nami – zauważył Roman Kwiatkowski.

Zapowiadając przyszłoroczną okrągłą rocznicę, Roman Kwiatkowski podkreślał: – Za rok czeka nas 80 rocznica Zagłady Zigeunerlager Auschwitz-Birkenau. Mam nadzieję, że spotkamy się wówczas wolni od wielu obaw, które dziś nam towarzyszą, a wspomnienie Holokaustu będzie przede wszystkim lekcją historii i pamięci, a nie ostrzeżeniem przed nowym zagrożeniem fanatyzmu i rasizmu. Przyszłe pokolenia nigdy nie mogą doświadczyć losu swoich przodków, za to jesteśmy wszyscy przed nimi odpowiedzialni – apelował Prezes Stowarzyszenia Romów w Polsce.

Głos zabrał także Romani Rose, przewodniczący Centralnej Rady Niemieckich Sinti i Romów: – Auschwitz jest symbolem cezury w historii cywilizacji i zbrodni przeciwko ludzkości dokonanej przez nazistów wobec 500 000 Sinti i Romów oraz 6 milionów Żydów. [...] Z wielkim niepokojem obserwujemy dziś, jak antydemokratyczne postawy i brutalny prawicowy ekstremizm rozprzestrzeniają się w całej Europie – mówił Rose.

wspólną odpowiedzialnością musi być edukowanie kolejnych pokoleń o Holokauście Sinti i Romów – podkreślała Beer.

– Pamiętanie musi również obejmować sprzeciw społeczeństwa wobec wszelkich form dyskryminacji i rasizmu. [...] Dzisiejsza uroczystość powinna również służyć jako przypomnienie dla każdego pokolenia. Totalitaryzm, niszczycielski nacjonalizm i ekstremizm nie mogą mieć miejsca w naszym społeczeństwie. Razem musimy dążyć do wspólnego życia pełnego szacunku i wzajemnego zrozumienia – stwierdziła wiceprzewodnicząca Parlamentu Europejskiego.

Także do współczesności w kontekście pamięci historycznej nawiązywał w swoim wystąpieniu Michał Kamiński, Wicemarszałek Senatu RP: – Jeszcze niedawno, jeszcze bardzo niedawno, mogliśmy myśleć, że jeśli przyjeżdżamy do Auschwitz, to przyjeżdżamy przede wszystkim po to, by uhonorować

pamięć Ofiar tej ogromnej, niewypowiedzianej tragedii, jaka tutaj się odbyła. Ale dzisiaj, jesteśmy przecież nie tylko po to, by pamiętać, ale także dlatego, że te koszmary, o których myśleliśmy, że są na zawsze pogrzebane – podkreślał Michał Kamiński.

– Tak się jednak nie stało. Dzisiaj znowu zarówno na Zachodzie jak i na wschodzie Europy stare demony podnoszą głowy. Okazuje się, że tak jak 80-90 lat temu na ziemi niemieckiej, tak dzisiaj i w innych krajach, doświadczamy ponurej lekcji, że żaden naród i żadna cywilizacja nie jest zabezpieczona przed grzechem rasizmu i nienawiści – apelował Wicemarszałek Michał Kamiński.

Do uczestników obchodów list skierował Premier RP, Mateusz Morawiecki. Odczytał go Mateusz Małodziński, Wicewojewoda Małopolski. „W środku Europy Romowie i Sinti żyjący wśród nas od wieków, będący naszymi sąsiadami, tworzący swoją oryginalną kulturę, która była przecież częścią naszego

<i>Kirsch</i>	<i>Anna</i>	18	9	94	<i>Stro</i>
<i>Lipch</i>	<i>Ida</i>	12	3	32	<i>St</i>
<i>Lojner</i>	<i>Mani</i>	12	8	02	<i>St</i>

Romowie w Auschwitz

Auschwitz
Birkenau

Auschwitz
Podcast

7

Romowie i Sinti w obozie Auschwitz

POZNANIE DZIEJÓW LOKALNYCH SPOŁECZNOŚCI ŻYDOWSKICH TO DOBRY PUNKT WYJŚCIA DO POZNANIA HISTORII ZAGŁADY

Kilka kilometrów od Miejsca Pamięci Auschwitz znajduje się Muzeum Żydowskie w Oświęcimiu. Instytucja od ponad dwóch dekad dba o wielowiekowe dziedzictwo lokalnej społeczności żydowskiej oraz organizuje wiele ambitnych programów edukacyjnych. Daje również możliwość odwiedzenia jedynej zachowanej synagogi miasta, cmentarza żydowskiego, parku pamięci czy interaktywnej ekspozycji zatytułowanej "Oszpicin. Historia żydowskiego Oświęcimia".

To podróż przez prawie 400 lat aż do tragedii Holokaustu, w którym zginęli prawie wszyscy żydowscy mieszkańcy miasta. O Oszpiciu (bo tak przedwojenni, żydowscy mieszkańcy nazywali miejsce, w którym żyli) rozmawiamy z Tomaszem Kuncewiczem, dyrektorem Auschwitz Jewish Center Foundation, która prowadzi Muzeum Żydowskie w Oświęcimiu.

Historia społeczności żydowskiej w Oświęcimiu sięga drugiej połowy XVII wieku. Ich dziedzictwo upamiętnia Muzeum Żydowskie, które znajduje się w samym sercu miasta, nieopodal oświęcimskiej starówki. Dlaczego właśnie tam?

Nasza instytucja ma swoją siedzibę przy placu ks. Jana Skarbka, pomiędzy oświęcimskim rynkiem a zamkiem piastowskim. To właśnie tu znajduje się Synagoga Chewra Lomdej Misznajot (hebr. Stowarzyszenie Studiujących Misznę). To wyjątkowy ślad po żydowskiej przeszłości naszego miasta – jest jedyną zachowaną żydowską świątynią przedwojennego Oświęcimia. Synagoga została oddana do użytku w 1918 roku. Podczas II wojny światowej została zamieniona w niemiecki magazyn amunicji, a w czasach PRL-u była między innymi magazynem dywanów. Dopiero po upadku komunizmu została przekazana Gminie Wyznaniowej Żydowskiej w Bielsku-Białej, która następnie podarowała ją naszej

fundacji. Przeprowadziliśmy kompleksową renowację synagogi, której przywróciliśmy również funkcję religijną.

Przed II wojną światową w całym mieście było jednak aż 20 synagog i domów modlitwy. Nie bez powodu. Połowę mieszkańców stanowili przecież Żydzi.

Tak, tuż przed wybuchem II wojny światowej w Oświęcimiu istniała bardzo prężna społeczność żydowska. Około 8 tysięcy ludzi, czyli ponad połowa, to byli żydowscy mieszkańcy miasta. Upamiętniamy cztery stulecia, kiedy współtworzyli historię Oświęcimia. A przecież Zagłada naznaczyła je bezpowrotnie. Kilka kilometrów od miejsca, gdzie dziś znajduje się Muzeum Żydowskie, działał obóz zagłady Auschwitz-Birkenau. Trafiali do niego także żydowscy oświęcimianie. Po wojnie do miasta wróciła garstka osób, niespełna 180 jego żydowskich mieszkańców. Do połowy lat 60. XX wieku mieszkało w mieście kilka rodzin, ostatecznie wszystkie wyjechały z Oświęcimia.

Oprócz jednej osoby, która wyjechała do Szwecji, a następnie wróciła. Był nią Szymon Kluger.

Tak, Szymon mieszkał w domu na tyłach synagogi. Po jego śmierci w 2000 roku pozostał pusty dom, który niszczał. Dzięki

Tomasz Kuncewicz w ubiegłym roku został uhonorowany Nagrodą Pamięci im. Ireny Sendlerowej. Wyróżnienie jest przyznawane osobom szczególnie zaangażowanym na rzecz zachowania żydowskiego dziedzictwa Rzeczypospolitej. Fot. Maciej Jaźwiecki

przedsiębiorcy, instytucje publiczne, a także potomkowie oświęcimskich żydów. Stworzony niespełna cztery lata temu park jest nie tylko lubianym miejscem odpoczynku dla mieszkańców i turystów, ale też wyjątkowym miejscem edukacji. Coraz częściej odwiedzają je grupy, które oprócz wizyty w Miejscu Pamięci Auschwitz, decydują się także odwiedzić Oświęcim.

Aktualnie tworzycie inny wyjątkowy projekt. Powstaje w miejscu, którego dzieje także są w szczególny sposób związane z II wojną światową. To cmentarz żydowski, który został zniszczony podczas wojny, a w ostatnich dekadach dba o niego również Muzeum Żydowskie.

W czasie wojny na tym terenie działał obóz pracy. Na terenie cmentarza do dziś znajdują się zresztą ponemieckie bunkry i części ogrodzenia z czasów wojny. W czasach niemieckiej okupacji miasta znajdujące się na nim macewy zostały zniszczone, były używane jako materiał budowlany do budowy chodników, ulic, brukowania brzegu Soły. W kolejnych dekadach były jednak odnajdywane, także w ostatnich latach mieszkańcy Oświęcimia i okolic przynosili je do nas. Ponieważ są one zniszczone nie było możliwości, aby postawić je tak jak inne macewy. Dlatego na jednym ze wspomnianych właśnie betonowych bunkrów tworzymy "Bunkier Pamięci" – bo tak nazwaliśmy nasz projekt. Fragmenty odnalezionych macew montujemy na betonowym bunkrze. Ma to być upamiętnienie, ale też symboliczne zdominowanie obiektu, który został zbudowany przez nazistów właśnie na cmentarzu. Projekt chcemy sfinalizować na 17 września. Właśnie wtedy, w ramach Europejskich Dni Dziedzictwa Żydowskiego, cmentarz będzie można zwiedzać z przewodnikiem. Serdecznie zachęcam do skorzystania z tej możliwości.

Wizyta na cmentarzu żydowskim, ale też w Muzeum Żydowskim i synagodze, jest zresztą doskonałym punktem wyjścia dla wizyty w Miejscu Pamięci Auschwitz. Pokazujemy bogatą historię żydów w Oświęcimiu, ale też uczymy, że Zagłada nie wzięta się znikąd. Doprowadziła do niej polityka uprzedzeń i

nienawiści. Stąd również nasze działania w obszarze edukacji antydyskryminacyjnej.

Czy można przeczytać o nich gdzieś więcej?

Zapraszam na naszą stronę internetową oshpitzin.pl oraz do mediów społecznościowych. Działa również kanał na

fot. Mykhailo Kapustian / Jakub Certowicz / Andrzej Rudiak / Piotr Strycharski / Piotr Gajek

„NACJONALIZM, ANTYSEMITYZM I HOLOCAUST” DLA NAUCZYCIELI AUSTRIACKICH SZKÓŁ

Nauczanie o nacjonalizmie, Holokauście i antysemityzmie stoi przed dużymi wyzwaniami: Jak na proces nauki wpływa rosnący dystans czasowy do okresu narodowego socjalizmu? Jak nauczyciele mogą właściwie reagować na nasilające się antysemityzm i rasizm? Co to oznacza dla nauczania, gdy skład uczniów staje się coraz bardziej zróżnicowany i różnorodny?

Odpowiedzią na te wyzwania w Pädagogische Hochschule Tirol jest nowy dwusemestralny kurs pt. „Nacjonalizm, Antysemityzm i Holocaust – Historia i Teraźniejszość”. Został on opracowany we współpracy z koordynatorami sieci Tiroler ERINNERN:AT programu OeAD i jest skierowany do nauczycieli szkół średnich, zawodowych i politechnicznych.

Kurs dostarcza podstawowej wiedzy dydaktycznej i merytorycznej na temat życia żydowskiego w Tyrolu, terroru i prześladowań, oporu oraz kultury pamięci. Prezentuje też różne materiały i ćwiczenia edukacyjne, które mają pokazać możliwości współczesnego nauczania o nacjonalizmie, Holokauście i antysemityzmie. Połączenie tych tematów z wyraźnym odniesieniem do teraźniejszości czyni ten kurs pierwszym

PROGRAM NA JESIEŃ 2023 W MÉMORIAL DE LA SHOAH

Pod koniec 2023 r. otworzymy nową wystawę „Riss: proces Pajona” z okazji 25. rocznicy tego historycznego procesu, na której zaprezentowane zostaną dotychczas niepublikowane szkice. Kontynuowane są również wystawy „Muzyka w nazistowskich obozach”, „Julia Pirotte, fotografka i uczestniczka ruchu oporu” oraz „Rok 1943: getto w Warszawie i powstanie CDJC”.

W ramach cyklu „Wielcy Świadkowie” oddajemy głos Ocalałym z Holocaustu poprzez spotkania, projekcje i świadectwa, w tym wystąpienie Ginette Kolinki przed premierą komiksu „Żegnaj, Birkenau. Historia Ginette Kolinki, ocalałej z Auschwitz”. Inne świadectwa można znaleźć podczas Miesiąca Filmu Dokumentalnego: „Pisarz w piekle. Życzliwe” Jonathana Littella w reżyserii Jean-Christophe Klotza i „Powstańcy!” Rafaela Lewandowskiego.

Cykl „Historia w teraźniejszości” poświęcony rokowi 1943 zamykamy trzema spotkaniami, których tematami będą: losy Żydów na obszarze dawnej strefy włoskiej, historia obozu zagłady w Sobiborze w Generalnym Gubernatorstwie oraz ratowanie Żydów w Danii.

„Wielkie Spotkania w audytorium” bada aktualną literaturę, dokumentację oraz fotografię wojenną wczoraj i dziś, podczas gdy wiele tras pamięci, warsztatów i podróży czeka na małych i dużych, indywidualnych i grupowych, rodziny i uczniów.

Mamy nadzieję, że spotkamy się z Państwem na jednym z tych wydarzeń, zarówno w Mémorial, jak i online na naszej stronie internetowej i mediach społecznościowych, aby skorzystać z tej oferty kulturalnej, która czyni z Mémorial miejsce życia, refleksji i niezbędnego kształcenia.

Jacques Fredj, Dyrektor Mémorial de la Shoah

sept. | déc. — 2023

MEMORIA

PAMIEĆ • HISTORIA • EDUKACJA

memoria.auschwitz.org

WYDAWCA

Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau

REDAKTOR NACZELNY

Paweł Sawicki

SEKRETARZ REDAKCJI

Agnieszka Juskowiak-Sawicka

REDAKCJA

Bartosz Bartyzel
Marek Lach
Łukasz Lipiński

KONTAKT

memoria@auschwitz.org

POWERED BY JOOMAG